

universell*

Nasjonal konferanse om inkluderende læringsmiljø

Trondheim, 29. – 30. oktober 2019

Programomtale

Velkommen til nasjonal konferanse om inkluderende læringsmiljø!

Universell arbeider på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet som en nasjonal koordinator og pådriverenhet for universell utforming, inkluderende læringsmiljø og for institusjonenes læringsmiljøutvalg i høyere utdanning. Vi bor på NTNU, men har alle høyere utdanningsinstitusjoner som målgruppe.

Et hovedmål for oss er å bidra til et godt læringsmiljø for alle studenter. Som en del av dette har vi har et spesielt oppdrag i å sørge for universell utforming og tilrettelegging av læringsmiljøet, slik at studenter med nedsatt funksjonsevne har mulighet til å studere på like vilkår. Dette krever gode løsninger når det gjelder alle sider av studentens læringsmiljø. Universell utforming berører alt fra utforming av bygninger og uteområder til undervisning og læring, og utforming og bruk av digitale løsninger, samt hvordan man planlegger og organiserer støtte til studentene. Et inkluderende læringsmiljø krever også at det er gjennomtenkte og bærekraftige løsninger for å ivareta den enkelte når universell utforming ikke er mulig. Dette må vi gjøre i samarbeid med både departement, læresteder og offentlige instanser som må fungere for at studier skal være mulig å gjennomføre.

Vår rolle som pådriver forutsetter at vi arbeider både *for* og *med* alle utdanningsinstitusjonene for å finne gode løsninger til beste for både studenter og ansatte. Vår konferanse om inkluderende læringsmiljø er vår viktigste arena for å gi påfyll av kunnskap til institusjonene, og gi den enkelte et nettverk å støtte seg på i det daglige arbeidet. Den gir også et grunnlag for vårt arbeid.

Vi håper både det faglige innholdet og konferansen som møteplass vil gi deg gode opplevelser og et grunnlag for videre arbeid.

Velkommen til Trondheim!

Beste hilsen fra Universell

Plenumsforedrag

Inkluderende læringsmiljø anno 2019

Inkludering, universell utforming og tilrettelegging er sentrale tema for konferansen. Dette er dynamiske arbeidsområder, som blir påvirket av endringer i lovverk og formelle krav, men også utviklingstrekk både i sektoren og samfunnet for øvrig. Hvilke områder er i endring, hva er status i 2019 når det gjelder rammekrav for arbeidet, og i hvilken grad er utdanningsinstitusjonene rustet til å møte dette? Vi spør: blir studenter med funksjonsnedsettelse diskriminert i 2019? I dette innledningsforedraget gir Universell et overblikk over viktige endringer og våre erfaringer fra arbeidsområdene, samt noen betraktninger og gode eksempler å ta med seg inn i konferansedagene.

Kjetil Knarlag, er Universells leder. Han har mange års erfaring som rådgiver for studenter med funksjonsnedsettelse ved NTNU og har etablert og utviklet pådriverenheten fra starten i 2003. Knarlag er mye brukt foredragsholder innen temaene inkludering og universell utforming av læringsmiljø.

«Inkluderende læringsmiljø anno 2019», tirsdag 29. oktober, kl. 10.30.

Universell utforming av det digitale læringsmiljø – lærdom fra implementering

Etter at det kom lovkrav om universell utforming av IKT var det mange utdanningsinstitusjoner som ble usikker på hvordan dette ville berøre deres emner og informasjonen de tilbyr studentene. Høgskolen i Innlandet (HINN) satte seg tidlig en ambisjon om at både faglig og administrative ansatte skulle kjenne til og arbeide etter de lovpålagte kravene. For å nå dette målet har de utviklet e-læringskurset «Universell utforming av dokumenter og nettsider». Kurset har fått ros for godt faglig innhold, et spennende læringsdesign og en bruk av læringsplattformen Canvas som har vært til inspirasjon for andre nettkurs. Kurset har blitt så godt mottatt at det nå også er tilgjengelig for andre læresteder gjennom Canvas Commons. Hva omfatter e-læringskurset og hva har høyskolen lært så langt med kursing av ansatte om dette tema?

Randi Elisabeth Hagen er seniorrådgiver og fagansvarlig for digitale læringsformer ved Seksjon for UH-pedagogikk og kvalitet på Høgskolen i Innlandet. Hagen har ledet høyskolens prosjekt med å utvikle nettressurser innenfor universell utforming og er ansvarlig for e-læringskurset. I denne presentasjonen vil hun dele erfaringer med opplæring i universell utforming av IKT for ansatte.

«Universell utforming av det digitale læringsmiljø – lærdom fra implementering», tirsdag 29. okt, kl. 11.00

Generasjon prestasjon og spiseforstyrrelser

Høyere utdanning fører med seg en prestasjonskultur samtidig som identitetsutvikling pågår for fullt med høy grad av usikkerhet og manglende kontroll. Mange studenter får sammensatte problemer, indre uro, og noen utvikler spiseforstyrrelser. Denne diagnosen kan komme til uttrykk på svært ulike vis, og når studenter med disse vanskene oppsøker støtteapparatet i høyere utdanning får de ofte tilrettelegging for de psykiske symptomene som kommer som følge av spiseforstyrrelsen. Hva er egentlig spiseforstyrrelser og hvilke ulike former kan det ta? I denne presentasjonen får vi høre om mangfoldet innen spiseforstyrrelser og hvordan vi som lærested kan være en støtte for studenter med disse vanskene.

Finn Skårderud er psykiater, forfatter, professor og grunnlegger av Villa SULT, som arbeider med behandling, forskning og utdanning innen spiseforstyrrelser. Han er internasjonalt anerkjent ekspert innen spiseforstyrrelser, og har mange års erfaring med å samarbeide med generasjon prestasjon både i Olympiatoppen og på Idrettshøgskolen.

«Generasjon prestasjon og spiseforstyrrelser», tirsdag 29. oktober, kl. 12.00

Fra diskriminering til inkludering

En sentral problemstilling i sektoren er å vite hva som er egnet tilrettelegging og hvor grensene går for å ivareta lovkrav om universell utforming. Svært sjelden har diskrimineringssaker i høyere utdanning kommet opp til Likestillings- og diskrimineringsombudet, men det har skjedd. Fra 1. januar 2018 er Likestillings- og diskrimineringsombudet et veilednings og pådriverorgan og klagesaker behandles nå av Diskrimineringsnemnda. I denne presentasjonen får vi høre om hva som er vanlig prosedyre ved klage på brudd på lovverket, og hva som skjer både før og etter at en sak blir påklaget. Vi får også et innblikk i hvilke saker som har kommet opp, og hvordan LDO kan være en ressurs både for studenter og ansatte som følger de opp.

Ragnar Lie har lang fartstid som jurist hos Likestillings- og diskrimineringsombudet, der han har arbeidet spesielt mye med spørsmål om diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne og universell utforming. Lie er opptatt av at ombudet skal være et lavterskeltilbud og gir daglig veiledning til personer som opplever å bli diskriminert i høyere utdanning.

«Fra diskriminering til inkludering», tirsdag 29. oktober, kl. 14.00.

Praksis i studiet – balansering på stram line

Hva fremmer og hva hemmer deltakelse i profesjonsutdanninger for personer med funksjonsnedsettelse? Det er hovedtema i en nylig avlagt doktorgradsavhandling ved NTNU, som ser nærmere på hvilke erfaringer studenter, vitenskapelige ansatte og praksisveiledere har med praksisperioden, som står sentralt i alle profesjonsutdanninger. Hvilke mekanismer inntreer i samspillet mellom partene når tilrettelegging blir et tema? Er det et motsetningsforhold mellom studentenes behov for anerkjennelse av det å studere med en funksjonsnedsettelse, og institusjonenes normer og portvokterfunksjon når det gjelder praksis? Og blir disse studentene i realiteten diskriminert i høyere utdanning?

Universitetslektor **Eli Langørgen** vil i dette foredraget belyse og utfordre institusjonenes arbeid med tilrettelegging på praksisfeltet, og hvordan studenter med nedsatt funksjonsevne kan anerkjennes som ressurser med viktig kompetanse og perspektiver i fremtidens profesjonsyrker. Foruten doktorgradsarbeidet ved NTNU har Eli Langørgen blant annet bakgrunn som klinisk ergoterapeut ved St. Olavs Hospital. Hun har erfaring fra ulike roller knyttet til profesjonsutdanning, både som profesjonsutøver, praksisveileder, lærer i profesjonsutdanning og forsker.

«Praksis i studiet – balansering på stram line», onsdag 30. oktober, kl. 09.00

Utvikling av veilederkompetanse

Mange veiledere opplever å ikke ha tilstrekkelig med verktøy i møte med studenter som har både små og store oppfølgingsbehov. For noen handler det om at de er ferske studieveiledere med lite erfaring, mens det for andre også er en opplevd mangel på formell veiledningsfaglig kompetanse. Hva kreves av samtaleteknikker og veilederferdigheter for en studieveileder? Er det behov for andre egenskaper når studenten har et tilretteleggingsbehov? Passer coaching til alle – alltid, eller hvor går grensa? Dette er problemstillinger som opptar foredragsholderne Kristin Landrø og Camilla Fikse når de utdanner fremtidige veiledere på NTNUs rådgivningsstudiet, eller når de arrangerer videreutdanningsemne for studieveiledere. Hvordan kan man utvikle ferdigheter og bruke coachingteknikker i veiledningssamtalen? Og hvilke erfaringer har de fra forskning og kursholdning når det gjelder hva som er nyttig kompetanse for veiledere? Landrø og Fikse tar utgangspunkt i konkrete caser veiledere kan stilles ovenfor, samtidig som de demonstrerer hvordan man kan stille virkningsfulle spørsmål og lytte på ulike nivå, idet de tar med deltakerne på et lynkurs i utvikling av veilederkompetanse.

Kristin Landrø og **Camilla Fikse** er henholdsvis universitetslektor og førsteamanuensis ved Institutt for pedagogikk og livslang læring ved NTNU. De har begge mange års erfaring fra undervisning på master i Rådgivningsvitenskap og er foredragsholdere på etterutdanningsemnet «Studieveiledning»

«Utvikling av veilederkompetanse», onsdag 30. oktober, kl. 09.30

Tourettes syndrom i skole og arbeid

Tenk hvis du hadde et stort behov for å rope ut dine innerste tanker eller gjøre bevegelser som blir synlige for alle, uten å kunne kontrollere det? Tenk deg så å sitte i undervisning eller gjennomføre en eksamen med den samme følelsen. Eller jobbe i et serviceyrke du daglig møter kunder. Hvordan ville det påvirket deg og dine muligheter for å lære? Tourettes syndrom er så mye mer enn det å ha synlige tics. Det handler også om å ha ritualer, fysiske smerter, indre uro og flere tilleggsvansker. Og mange morsomme situasjoner. Hvordan er det å ha en synlig og usynlig vanske på samme tid og være «annerledes» som ung voksen? I denne presentasjonen blir vi bedre kjent med Tourettes syndroms mange fasetter, og vi får høre erfaringer fra Adrian Lund om hvordan han har utviklet strategier for å mestre situasjoner som tidligere har vært vanskelig.

Adrian Lund er en anerkjent motivator og foredragsholder på fulltid, som har gjort Tourettes syndrom til sitt levebrød. Han er for tiden student på Nord universitet innen økonomi og administrasjon, og har gjort seg mange erfaringer om både studieliv og arbeidet med tilrettelegging for studenter som har denne type utfordringer.

«Tourettes syndrom i skole og arbeid», onsdag 30. oktober, kl. 14.30.

Parallele sesjoner, tirsdag 29. oktober, kl. 15.00-16.30

A. Mentorordningen – erfaringer fra Norge og Sverige

En mentor er for mange studenter med nedsatt funksjonsevne selve nøkkelen til å gjennomføre studier. Institusjonene har ulike ressurser som påvirker både handlingsrom og rutiner til å følge opp dette arbeidet. I denne sesjonen ser vi på gode eksempler fra Norge og Sverige på hva et lærested kan gjøre for å få maksimalt utbytte av ordningen.

NTNUs mentorordning og mentorkurs

Det å være mentor for en medstudent eller en student på et annet kurs eller årstrinn er en oppgave som krever forberedelse, veiledning og oppfølging. På NTNU har de sett gode frukter av å arrangere kurs for mentorer. I denne presentasjonen får vi høre erfaringer fra både kursholdere og mentorer rundt betydningen av kurset og mentor som tiltak for studenter med tilretteleggingsbehov.

Tilretteleggere for studenter med nedsatt funksjonsevne på NTNU, **Kari Voldhagen** og **Björg Næss Frost** er kursholdere, og med seg har de mentorene **Helene Kragh Fosse** og **Stig Ove Sæterøy**.

«NTNUs mentorordning og mentorkurs», tirsdag 29. oktober, kl. 15.00

Arbeid med pedagogisk støtte og tilrettelegging i Sverige

Sverige er det landet som ligner mest det norske systemet når det gjelder arbeid med tilrettelegging i høyere utdanning. Samtidig er det flere forskjeller. De siste årene har de gjort nye grep med mentorordningen for å kvalitetssikre støtten studentene får med blant annet utvikling av «mentorhåndboken», etablering av et nettverk for mentorsamordnere og en endring i hvem som ansettes som mentorer. Vi får et innblikk i hvordan våre naboer arbeider med pedagogisk støtte og individuell tilrettelegging i Sverige med spesielt fokus på mentorordningen.

Christel Berg har arbeidet som samordnare for pedagogisk stöd ved Lund Universitet i en årrekke, og hatt en nasjonal rolle på koordineringen av mentorordningen i Sverige. Berg var medforfatter av mentorhåndboken og presentert idéen om at den skulle bli nasjonell, og er nå i gang med utviklingen av et digitalt kurs for mentorer.

«Arbeid med pedagogisk støtte og tilrettelegging i Sverige», tirsdag 29. oktober, kl. 15.45

B. Synlige og usynlige vansker – hva påvirker studiesituasjonen?

Studielivet er innholdsrikt og krever mye av studentene både faglig og sosialt. Men hvordan er det å studere når den ene sansen er svekket eller borte? Og har det noe å si om vanskene er synlige eller usynlige? I denne sesjonen får vi perspektiver fra eksperter innen hørsel og brukererfaringer fra Blindeforbundet og studentene selv.

Å høre er et puslespill

Gjennom flere år har Briskeby rehabilitering og utadrettede tjenester fulgt studenter med nedsatt hørsel som har hatt utfordringer med å gjennomføre studiene. Mange av studentene uttrykker ikke behov for tilrettelegging ved utdanningsinstitusjonene, og enkelte unnlater å ta i bruk høreapparater eller andre verktøy som kan gi bedre forutsetninger for læring. Videre er det lite kunnskap på institusjonene om hvilke tiltak og støtte disse studentene har nytte av. Utadrettede tjenester tilbyr veiledning som har til hensikt å fostre mestring og stimulere til økt innsikt i eget hørselstap, samt kurs og kompetanseoverføring til fagpersoner. I denne presentasjonen får vi høre erfaringer utadrettede tjenester har med studenter i målgruppa og om anbefalte tilretteleggingstiltak. Med seg har hun Gunhild Grønsoas Sandnes som er student og har gjort seg mange egne erfaringer med å studere med nedsatt hørsel.

Stina Helmen arbeider i HLF Briskeby rehabilitering og utadrettede tjenester, og er teamleder i avdelingen for utadrettede tjenester. Hun arbeider daglig med å gi råd og veiledning for tilrettelegging av studiehverdagen for elever og studenter med nedsatt hørsel.

Gunhild Grønsoas Sandnes studerer arkitektur 2. året på NTNU, og har egne erfaringer med utfordringer med hørsel.

«Å høre er et puslespill», tirsdag 29. oktober, kl. 15.00

Et annet syn på studiehverdagen

Er det noe studiestedet tilbyr som studenter med nedsatt syn eller blinde ikke kan nyttiggjøre seg? Finnes det miljøer som har spisskompetanse på syn som institusjonene kan støtte seg på? Dette var spørsmål NTNU Tilrettelegging lurte på etter å ha opplevd en økning i antall henvendelser fra synshemmede studenter. De engasjerte Eva Elida Skråmestø fra Norges Blindforbund til å gjøre en kartlegging om hvilke utfordringer og behov disse studentene har for tilrettelegging. Parallelt ble det gjennomført en nasjonal kartlegging av Norges Blindforbund ungdom. Skråmestø presenterer funn lokalt og nasjonalt, og reflekterer rundt hvilken kunnskap vi trenger i tiden fremover. Med seg har hun studenten Anna Skarbøvik som nå er inne i sitt tredje og siste studieår. Hun ble plutselig synshemmet som ung voksen og har gjort seg erfaringer med både skole og hverdag der andre sanser har fått en større rolle.

Eva Elida Skråmestø arbeider for tiden på NTNU Tilrettelegging der hun bistår med å utrede behov og utvikle tilbudet for studenter med synsnedsettelse. Hun har også et utstrakt samarbeid med Norges Blindforbund og Norges Blindforbund ungdom.

Anna Eggen Skarbøvik ble synshemmet på videregående og går nå siste året på bachelor i sosialt arbeid. Hun er for tiden i praksis på Ressursentret for hørsel og syn og er leder av Norges Blindforbund Ungdom i region Midt-Norge.

«Å studere i tåke og mørket», tirsdag 29. oktober, kl. 15.45.

C. Universell utforming som fag

Universell utforming skal være et fag- og kunnskapsbegrep i høyere utdanning. Dette gjenspeiles blant annet i Regjeringens handlingsplan for universell utforming, hvor kompetanseheving og utvikling av begrepet er et viktig element for gjeldende planperiode. I denne sesjonen ser vi nærmere på faglig utvikling innad i UH-sektor når det gjelder universell utforming, samt hvordan dette påvirker både undervisere, administrasjon og oss alle som medborgere.

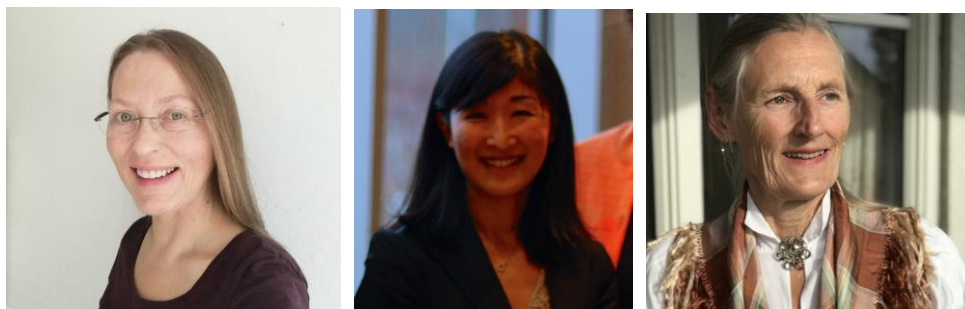
Bevisstgjøring og ildsjeler. Erfaringer fra mastergradsstudiet i IKT ved OsloMet

OsloMet - storbyuniversitetet har utdanningsnorges fremste fagmiljø for universell utforming av IKT. Her tilbyr de studenter utdanning på mastergradsnivå i tematikken, og fagmiljøet går både i dybden og bredden når det gjelder forvaltning av begrepet.

I dette foredraget deles erfaringer med og resultater fra 3 ulike prosjekter:

- Masterstudiet universell utforming av IKT
- Forskningsprosjektet Awareness som ser på læreres holdninger til inkludering
- Ildsjel-prosjektet som går ut på å implementere universell utforming av IKT i praksis ved ulike enheter på OsloMet.

Innledning ved førsteamanuensis **Norun Christine Sanderson**, førsteamanuensis **Naoe Tatara** og forsker **Siri Kessel**.

«Bevisstgjøring og ildsjeler», tirsdag 29. oktober, kl. 15.00

Universell utforming som verktøy for samfunnsutvikling

«Medborgerskap og retten til selv å bestemme i sitt eget liv» er et tema som går igjen i Stortingsmeldinger, offentlige utredninger og FN-konvensjoner. Sitatet tilhører professor Inger Marie Lid ved VID vitenskapelige høyskole som tilbyr en mastergrad i medborgerskap. Som en del av studiet inngår universell utforming som et viktig fag- og kunnskapsbegrep for samfunnsplanlegging. Tematikken er viktig på tvers av institusjoner, studieprogram og administrative tilbud og tjenester. Hvilken kompetanse bør høyere utdanning ha på universell

utforming? Og hva bør legges vekt på i kompetanseutvikling når det gjelder universell utforming? Og hvilken rolle har vi alle som medborgere for å støtte opp om medborgerskap, likestilling, likeverd og universell utforming?

Professor **Inger Marie Lid** gir noen svar på disse spørsmålene, og reflekterer rundt det å være medborger også i høyere utdanning. I tillegg vil hun gi en smakebit på hva man lærer i et studie om medborgerskap, hvor også universell utforming og samfunnsplanlegging er et sentralt tema. Lid er en nestor på tematikken universell utforming i vår sektor, og er forfatter av lærebøker og en rekke vitenskapelige artikler. En ny bok om universell utforming og samfunnsplanlegging slippes høsten 2019.

«Universell utforming som verktøy for samfunnsutvikling», tirsdag 29. oktober, kl. 15.45

Parallele sesjoner, onsdag 30. oktober, kl. 11.00-12.00

A. Universell utforming av IKT – gode eksempler fra lærestedene

De siste årene har det skjedd store endringer i det pedagogiske landskapet, der stadig flere lærere går fra tavleundervisning til å snu klasserommet opp-ned med «flipped classroom» og studentaktiv læring. Samtidig har det kommet lovkrav til hvordan man utformer IKT universelt, slik at alle studenter får glede av mulighetene som ligger i det digitale universet. Denne sesjonen viser eksempler på hvordan man kan gå fra lovkrav og anbefalinger til å lage inkluderende emner og digitale læringsressurser i praksis.

Universell utforming som en del av universitetspedagogikk – en balanseakt

Til tross for et tydelig lovverk og mange gode ressurser er det ofte tilfeldig hvordan en faglærer kommer over universell utforming for læring. Noen ganger kan en student gjøre faglærer oppmerksom på funksjonsnedsettelse og behov, andre ganger opplever faglærer et slikt behov selv, eller andre ganger kan det være at man snubler over en workshop som er annonsert på intranettet. Katja Hakel jobber som universitetspedagogisk veileder ved NTNU. I sitt bidrag forteller hun hvordan hun selv har begynt å interessere seg for universell utforming for læring, og hvordan hun har jobbet med ulike tilbud til faglærere for å øke kunnskap om universell utforming av undervisning, læring og vurdering ved NTNU. Som universitetspedagog er dette ofte en balanseakt – mellom individer og institusjonen, - mellom en forskningsbasert eller teknisk-praktisk tilnærming, og mellom nivåer og ansvarsforhold. Katja vil fortelle hvordan veien ble til for henne og hvordan hun håper å ha funnet kompromisser som kan bidra til å gjøre NTNU til en institusjon der universell utforming blir en naturlig del av undervisningshverdagen.

Katja Hakel er førstelektor ved Seksjon for universitetspedagogikk (UNIPED), og jobber med veiledning og kompetanseheving av vitenskapelige ansatte ved NTNU.

«Universell utforming som en del av pedagogisk opplæringsprogram, onsdag 30. oktober, kl. 11.

Universell utforming av e-læringskurs

Universitetet i Agder har utviklet emnet «Digital kompetanse», som er et videreutdanningskurs for Statped sine ansatte. I emnet får studentene grunnleggende opplæring i Office-programmene, foto, video, nettvett og sikker lagring, men viktigst av alt; kurset er utviklet for å passe en sammensatt gruppe studenter med ulike behov og forutsetninger for læring, også personer som har ulike funksjonsnedsettelser. I emnet er alle læringsressurser tilgjengelige og studentene bestemmer selv tempo, mengde, vanskelighetsgrad og tilnærming til fagstoffet og oppgavene. E-læringskurset fikk

nylig en pris for «best inclusive and flexible e-learning practices» som ble tildelt av et EU- prosjekt som arbeider med universell utforming av IKT og læring: «Towards Inclusive eLearning: Improving Accessibility of eLearning in Higher Education from Universal Design for Learning perspective. I denne presentasjonen får vi innblikk i hva som er viktig å tenke på når man skal lage et elæringskurs som skal passe studentmangfoldet.

Rune Andersen er førstelektor ved Institutt for informasjons- og kommunikasjonsteknologi på UiA og er prosjektleder for e-læringsemnet. Andersen har lang erfaring med undervisning og utvikling av e-læringskurs, samt et stort engasjement for bruken av IKT til pedagogiske formål.

«Universell utforming av e-læringskurs», onsdag 30. oktober, kl. 11.30

B. Eksamenstilrettelegging og studielitteratur

Studenter ved universiteter, høyskoler og fagskoler har fra 1. august 2019 rett på tilrettelegging innenfor fire spesifiserte områder: lærested, undervisning, læremidler og eksamen. Dette er store arbeidsfelt med lange tradisjoner, og å definere konkret innhold i rettighetene krever et systematisk arbeid som ivaretar ulike interesser, både lærestedet og studenter med ulike behov og forutsetninger. I denne parallellen ser vi nærmere på arbeid som gjøres med studielitteratur og tilrettelegging av eksamen.

Tilrettelegging av eksamen

Studentene har rett på egnet individuell tilrettelegging av eksamen, og tilretteleggingen forutsetter et samspill mellom student og institusjon. Denne utfordringen ligger i lovverket, men hvilket innhold har kravet i virkeligheten? Tilrettelegging av eksamen har vært et komplisert, utfordrende og spennende tema i en årrekke, og med ny teknologi og nye pedagogiske grep også innen vurdering blir det mye å passe på. Hvordan arbeider et stort eksamenskontor for å møte lovkrav og samtidig forvalte institusjonens interesser? Hva er god tilrettelegging, hva trengs av dokumentasjon og anbefalinger – og hvordan samarbeide med fakulteter, faglærere og tilretteleggere om gode løsninger?

Kristin Omre og **Kjersti Sørensen** arbeider ved eksamenskontoret ved NTNU, og vil i presentasjonen dele erfaringer fra travle eksamensperioder med mange saker, samt reflektere rundt hva som er god tilrettelegging og hva som er godt nok.

«Tilrettelegging av eksamen», onsdag 30. oktober, kl. 11.00

Studielitteratur for alle – hva skal til for å lykkes?

Alle studenter trenger tilgang til læremidler i formater som er tilgjengelige og brukbare for den enkelte. Den nye § 4-3 i universitets- og høyskoleloven stiller krav om individuell tilrettelegging av alle læremidler, samtidig som annet lovverk stiller krav til institusjonene om universell utforming av digitale læremidler, som tilbys studentene gjennom mange kanaler. Videre melder forslaget til årets statsbudsjett om et pilotprosjekt, der flere studenter skal få testet produksjonsrett av lydbøker. Hva kan vi forvente oss av dette prosjektet? Til tross for lovkrav, teknologiske fremskritt, internasjonale avtaler og kommersielle leverandører av digitalt pensum er det fortsatt utfordringer for å få dette til, og et stadig behov for å utvikle og spre kunnskap om både universelle og tilrettelagte løsninger til studentenes beste.

Øyvind Engh er direktør ved Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB), og vil i dette foredraget gi et innblikk i drivkrefter og aktiviteter på området, og noen utfordringer for lærestedene å ta inn over seg i arbeidet med studielitteratur.

«Studielitteratur for alle – hva skal til for å lykkes?», onsdag 30. oktober, kl. 11.30

C. Læringsmiljø og Studentombud

Mye av det institusjonen tilbyr av tilbud og tjenester baserer seg på antakelser om hvordan studentene har det og hva studentene trenger bistand til. Hvilke svar får vi når vi spør studentene selv og de som har tett kontakt med studentene som også har taushetsplikt? Det skal vi utforske nærmere i denne sesjonen ved hjelp av perspektiver og erfaringer fra Norsk studentorganisasjon og et Studentombud.

Studieliv og læringsmiljø i 2019 - sett fra studentene

Norsk studentorganisasjon har i oppgave å ivareta og fremme studentenes interesser og rettigheter, og fremfor alt representere studentmangfoldet i utdannings saker. Dette arbeidet gir unik innsikt i hvordan utdanningslandskapet ser ut og oppleves for studentene i det 21. århundre. Hva påvirker studentenes arbeidssituasjon og læringsmiljø? Hvilke utfordringer har studentene i dag og hva skal til for at studentene trives på campus? Studentenes læringsmiljø er noe NSO har jobbet med i lengre tid, blant annet kvalitetsmeldingen og revidering av UH-loven. Hva er viktige saker for studentene knyttet til læringsmiljøarbeid i tiden fremover og hvordan jobber NSO med disse?

Julie Størholdt Iversen er Fag- og læringsmiljøpolitisk ansvarlig i Norsk studentorganisasjon. Julie har tidligere arbeidet med læringsmiljøspørsmål i læringsmiljøutvalget ved OsloMet – Storbyuniversitetet.

«Studieliv og læringsmiljø i 2019 – sett fra studentene», onsdag 30. oktober, kl. 11.00

Studentombud – et læringsmiljøtiltak?

Universitetet i Oslo var først ute med å etablere ordningen med Studentombud i 2013. Seks år senere ble det bestemt at alle studenter på universiteter, høyskoler og fagskoler har krav på tilgang til et Studentombud. Hvordan ser et Studentombud sin arbeidshverdag ut og hvilke henvendelser kommer fra studentene vedrørende læringsmiljø og tilrettelegging? Hvordan samarbeider et ombud med andre rådgivningstjenester og tilbud på institusjonen? I denne presentasjonen får vi et innblikk i studentombudets rolle, hva studentene trenger bistand til, og hvordan opprettelse av Studentombud kan påvirke læringsmiljøet ved institusjonen.

Marianne Høve Rustberggard arbeider som Studentombud ved Universitetet i Oslo og har vært med å utvikle ordningen fra oppstarten i 2013. Rustberggaard er blant annet utdannet jurist, har erfaring fra studentpolitiske verv, og er medlem av europeiske og skandinaviske nettverk for ombud i høyere utdanning.

«Studentombud – et læringsmiljøtiltak?», onsdag 30. oktober, kl. 11.30

Parallele sesjoner, onsdag 30. oktober, kl. 13.00-14.15

Basiskurs for tilrettelegging

Grunnopplæring for nye tilretteleggere/ veiledere. Kurset gir en innføring i arbeid med inkludering av studenter med nedsatt funksjonsevne, i alt fra lovverk til hvordan man kan arbeide proaktivt med universell utforming og praktisk med individuell tilrettelegging.

Kursholder, **Kjetil Knarlag**, er Universells leder. Han har mange års erfaring som rådgiver for studenter med funksjonsnedsettelse ved NTNU og har etablert og utviklet pådriverenheten fra starten i 2003. Knarlag er mye brukt foredragsholder innen temaene inkludering og universell utforming av læringsmiljø.

«Basiskurs for tilretteleggere», onsdag, 30.oktober, kl. 13.00.

Kurs i læringsmiljøarbeid

Introduksjon til arbeid med læringsmiljø med spesielt fokus på læringsmiljøutvalg (LMU). Kurset tar utgangspunkt i erfaringer med læringsmiljøarbeid nasjonalt, med bidrag fra Universitetet i Bergen som vil vise frem sin mønsterpraksis for LMU. Hensikten med kurset er å gi institusjonene ny innsikt og påfyll, slik at en kan utvikle utvalget til å levere godt på læringsmiljø saker og bli en ressurs for både studenter og ansatte.

Kursholder, **Bjørnar Kvernevik**, arbeider ved Universell og har spesielt et ansvar for å koordinere arbeidet innen Læringsmiljøutvalgene.

Kursholder, **Per Gunnar Hillesøy** er seniorrådgiver ved Universitetet i Bergen og sekretær for Læringsmiljøutvalget.

Kursholder, **Morten Stene** er student og velferd og læringsmiljøansvarlig ved Studentparlamentet på Universitetet i Bergen.

«Kurs i Læringsmiljøarbeid», onsdag 30. oktober, kl. 13.00.

Kurs i universell utforming av IKT

Her følger vi opp plenumsforedraget om universell utforming av det digitale læringsmiljø med et lynkurs i hvordan man kan utforme ulike deler av IKT universelt. I løpet av kurset vil vi få smakebiter fra e-læringskurset «Universell utforming av dokumenter og nettsider», og komme inn på enkle grep man kan gjøre for å lage tilgjengelig læringsmateriell i e-læringsplattformen Canvas.

Kursholder, **Randi Hagen**, er seniorrådgiver og fagansvarlig for digitale læringsformer ved Seksjon for UH-pedagogikk og kvalitet på Høgskolen i Innlandet.

«Kurs i universell utforming av IKT», onsdag 30. oktober, kl. 13.00.

Dialogbord, tirsdag 29. oktober

På et dialogbord snakker deltakerne om utvalgte tema, ledet av bordverten. Dialoghjørnet består av to bolker, der hver samtalegruppe varer 40 minutter. Det er maksimalt 7 deltakere per gruppe og påmelding er nødvendig.

Bord 1: Individuell tilrettelegging vs. likebehandling – hvordan gjøre gode vurderinger?

Hvordan kan vi vurdere likhet mot individuell behandling ved ulikhet i fag? Hva er tilstrekkelig dokumentasjon og når går tilretteleggingen på bekostning av faglige krav? Deltakerne utveksler erfaringer og tanker om god praksis.

Bordvert: Ingunn Teigen Blindheim

Kl. 15.00-15.40

Bord 2: Har studenter med norsk som andrespråk nytte av pensum på lyd?

Pensum på lyd er en ny måte å ta inn lærestoffet på, som stadig flere blir kjent med. Men hvem kan ha nytte av å tilegne seg stoffet auditivt? Hvordan kan det være en ressurs for studenter som har norsk som andrespråk?

Bordverter: Marit Gunn Tveit (Universitetet i Agder) og Margret Kristin Dyrholm (Universitetet i Agder)

Kl. 15.00-15.40

Bord 3: Hvordan møte dagens generasjon av studenter og hva er deres rolle i utviklingen av et inkluderende læringsmiljø?

Dagens generasjon studenter påstås å være mer selvcentrerte enn tidligere. Hvordan kan vi hjelpe de med å bli mer bevisst seg selv og ta mer hensyn til sine medstudenter, spesielt de som trenger litt ekstra tilrettelegging?

Bordverter: Kine Sørli og Hege Spjøtvold

Kl. 15.00-15.40

Bord 4: Koordinatorressurs for universell utforming ved UH-institusjonene – er det behov og hvordan bør arbeidet organiseres?

Koordinatorer for universell utforming på lærestedet har tradisjonelt arbeidet med utforming av bygg- og uteområder. Men hvem skal koordinere arbeidet som skjer med universell utforming innen det digitale, pedagogiske, organisatoriske og psykososiale læringsmiljøet, som går på tvers av avdelinger?

Bordvert: Margret Kristin Dyrholm (Universitetet i Agder)

Kl. 15.50-16.30

Bord 5: LMU som pådriver for et godt læringsmiljø

Hvordan kan utvalget engasjere seg i noe som faktisk fører til bedre inkludering og et godt læringsmiljø blant studentene? Hvilke saker kan en ta fatt på? Deltakerne utveksler tips, erfaringer og eksempler på saker fra institusjonene.

Bordvert: Bjørnar Kvernevik (Universell).

Kl. 15.50-16.30